

УДК 930.85

Цитування:

Ло Сяо. Мистецтвознавчі дослідження на Шовковому шляху. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 2. С. 135–141.

Luo Xiao. (2022). Artistic research on the Silk road. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 135–141 [in Ukrainian].

Ло Сяо,

*аспірант кафедри теорії та історії мистецтв
Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4352-7809>
aspirantura@naoma.edu.ua*

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ШОВКОВОМУ ШЛЯХУ

Мета роботи – охарактеризувати дослідження мистецької спадщини земель та країн, через яких проходив Шовковий шлях, визначити стан досліджень вказаної проблематики в європейській та азійській історіографії. **Методологія дослідження** базується на загальнонаукових принципах системності, об'єктивності, критичного ставлення до джерел. У дослідженні використані теоретичні методи дослідження: синтез, аналіз, індукція та дедукція. За допомогою історичного методу простежено характерні прояви взаємовпливу культур на тлі аналізу мистецької історіографії. У результаті використання методу компаративістики вдалося порівняти окремі зразки далекосхідного та центральноазійського мистецтва, визначити роль запозичення західних культур в Азії. Крім цього, у роботі також використані хронологічний (за яким побудовано основний виклад матеріалу) та ретроспективні методи дослідження. **Наукова новизна.** У роботі чи не вперше в українській історіографії та мистецтвознавчих студіях проаналізовано особливості висвітлення культурно-мистецького розвитку країн через яких проходив легендарний Шовковий шлях. **Висновки.** Вивчення мистецтва Шовкового шляху проходило у декілька етапів: починаючи із кін. XIX ст. до сучасності. Перехідним періодом стали 1950-1990-ті рр., коли тогочасні мистецтвознавці зосередилися на класифікації попередніх здобутків та висвітленні впливу елінізації на культурний рух Шовкового шляху. Опісля 1990-х р. настав новий етап у дослідженні мистецтва Шовкового шляху, коли дослідники із різних країн почали вивчати мистецтво цього регіону. У результатах дослідження також наголошено, що поточні дослідження обміну мистецтвом між Китаєм та іноземними країнами на стародавньому Шовковому шляху в основному зосереджуються на тому, як Схід зазнав впливу Заходу. Однак, надалі недослідженою проблемою залишається вплив Західної та Центральної Азії китайське мистецтво. Відтак, ця тема є безумовно перспективним напрямком для подальших наукових студій.

Ключові слова: Шовковий шлях, мистецтво, дослідження, історіографія.

Luo Xiao, postgraduate, Department of Theory and History of Art The National Academy of Fine Arts and Architecture

Artistic research on the Silk Road

The goal of the work is to characterize the study of the artistic heritage of the lands and countries through which the Silk Road passed, to determine the state of research on this issue in European and Asian historiography. **The research methodology** is based on the general scientific principles of systematics, objectivity, critical attitude to sources. The study used theoretical research methods: synthesis, analysis, induction and deduction. As a result of using the method of comparative studies, it was possible to compare individual examples of Far Eastern and Central Asian art, to determine the role of borrowing Western cultures in Asia. In addition, the paper also uses chronological (on which the main presentation of the material is based) and retrospective research methods. **Scientific novelty.** This is the first time in Ukrainian historiography and art studies that the peculiarities of the coverage of the cultural and artistic development of the countries through which the legendary «Silk Road» passed have been analyzed. **Conclusions.** The study of the art of the Silk Road took place in several stages: from the end. XIX century to the present. The 1950s and 1990s were a transitional period, when contemporary art critics focused on classifying previous achievements and highlighting the impact of Hellenization on the Silk Road cultural movement. After the 1990s, a new stage in the study of the art of the Silk Road came, when researchers from different countries began to study the art of this region. The study also noted that current research on the exchange of art between China and foreign countries on the ancient Silk Road has focused mainly on how the East has been influenced by the West. However, the influence of Western and Central Asian Chinese art remains an unexplored problem. Therefore, this topic is definitely a promising area for further research.

Key words: Silk Road, art, research, historiography.

Актуальність теми обґрунтовується проведенням сучасних кроскультуральних досліджень, які мають на меті встановити взаємопроникнення культур уздовж Шовкового шляху. Крім цього, додаткової уваги заслуговує аналіз поглядів сучасних дослідників на цю важливу проблематику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Культурний вектор Великого шовкового шляху став предметом для аналізу багатьох європейських та азійських вчених. Водночас, в українській науці ця тематика є недослідженою. Т. Вінтер окрему увагу також зосередив на характеристиці культурного розвитку Шовкового шляху [19]. К. Клунас простежив етапи розвитку китайської художньої культури, визначивши важливість традицій [6]. Зауважимо, що наукове вивчення мистецтва Шовкового шляху розпочалося із кін. XIX ст., і переважно представлене дослідженнями європейських археологів [9; 17]. Водночас, із кін. 1990-х рр. XX ст. активізувалися мистецтвознавчі студії українських вчених, з цієї причини виокремимо роботи О. Лященко та А. Романченко [1; 2].

Мета роботи – проаналізувати основні дослідження мистецької спадщини земель та країн, через яких проходив Шовковий шлях, визначити стан досліджень вказаної проблематики в європейській та азійській історіографії.

Виклад основного матеріалу. Великий шовковий шлях був особливою системою караванних доріг, що побутувала із кінця II ст. до н. е. до XVI ст. н. е. Ці шляхи займали величезну територію Китаю: до північної Африки на Сході та до Іспанії на Заході. Безпосередньо, поняття «Великий шовковий шлях» (The Great Silk Road) у науковій площині з'явився наприкінці XIX ст., опісля публікації праці «Китай» німецьким істориком Фердинандом Паульом Вільгельмом фон Рихтгофеном у 1877 р. Вказаний караванний торговельний шлях був найдовшим у докапіталістичному періоді та займав більше 700 км. Так, Шовковий шлях став винятковим явищем не лише торгової, але і культурної інтеграції [14, 21-23]. Зауважимо, що у період свого розквіту (ідеться про I–III ст. н.е.) такі могутні країни як Римська імперія, Китайська імперія Хань (Далекий Схід), Парфянська (Ближній Схід), Кушанська (південь Центральної Азії) держави поєднувалися у торговельній та культурній площині цим шляхом. Хоч між вказаними країнами існувала боротьба за контроль над основними пунктами торгового шляху, їм однак, вдалося забезпечити

стабільність торгових маршрутів. Це у свою чергу сприяло активному культурному обміну різних народів.

Наголосимо, що упродовж багатьох тисяч років торговельні, релігійні та культурні обміни на Шовковому шляху призвели до взаємного впливу та інтеграції східних і західних видів мистецтва, таких як музика, танець і живопис. Водночас образотворче мистецтво було провідною формою культурного обміну на Шовковому шляху [5, 113]. Археологічні знахідки у таких китайських регіонах, як Хотан, Лоулан, Кука, Турпан, Дуньхуан підтверджують думку про важливість живопису на території Шовкового шляху.

Відтак, починаючи із кінця XIX ст., вивчення мистецтва на території Шовкового шляху в Китаї стало важливим напрямом досліджень. У сучасному китайському мистецтвознавстві прийнято поділяти вивчення живопису на декілька періодів:

I. Кінець XIX – початок XX ст.

II. 1950-1990-ті роки III.

Після 1990-х рр.

Кінець XIX ст. – початок XX ст. став початковим етапом дослідження живописного мистецтва на території Шовкового шляху. Це пояснюється тим, що саме наприкінці XIX ст. велика кількість західних дослідників (насамперед із Великобританії, Німеччини, Італії) зацікавилися та отримали можливість дослідити західний регіон Шовкового шляху. Передусім їхні наукові студії базувалися на основі досліджень із археологічної науки.

Першим помітним дослідником мистецтва на території Шовкового шляху став Марк Аурель Стейн [18]. Він був уродженцем Угорщини, однак, більшу половину свого життя провів у Великій Британії. У 1929 р. він відвідав Сіньцзяні, після чого опублікував велику кількість результатів досліджень із місцевого мистецтва. У результаті його першої експедиції були опубліковані стародавні рукописи, фрески, картини по дереву, описи глиняних скульптур та релігійних пам'яток [18, 20]. Ці відомості були вміщені у книзі «Стародавній Хотан» – детальному звіті про археологічні розкопки в Сіньцзяні.

Під час другої експедиції Стейн досліджував стародавні руїни на території Хетянь у Сіньцзяні на заході та коридор Хесі на сході. Тут він описав руїни буддистського храму Мілана, замку Тубо, велику китайську стіну Хан, печери Тибетського письма, тощо. Усі його результати дослідження були підсумовані у експедиційному звіті під назвою «Археологічні карти західних регіонів».

Водночас, він у своєму звіті він подав детальний опис стародавніх скульптур, картин та інших творів мистецтва.

У цих місцях виявлено багато скульптур, картин, тканин та інших творів мистецтва. Значна частина інформації опублікованої Стейном, є досі актуальною для вивчення особливостей культурного художнього обміну на території Шовкового шляху. Крім того, угорський дослідник у роботі «Тисяча Будд – стародавні буддійські картини з Тисячі печер Будди на західному кордоні Китаю» опублікував шовкові картини, знайдені в Дуньхуані під час другої експедиції [18, 20]. Китайські вчені Ці Ченьцзюнь і Ван Цзіцин відсортували та каталогізували твори мистецтва, виявлені Стейном ще під час першої експедиції, та опублікували «Зміст картин, виявлених під час першої експедиції М. А. Стейна до Центральної Азії».

Водночас німецьких вчених передусім цікавило вивчення буддійської ліпнини, розписів та зображень на стінах буддійських храмів. Альберт фон Лекок, німецький дослідник Центральної Азії, опублікував велику кількість досліджень із історії буддійського мистецтва, зокрема «Буддійське мистецтво Сіньцзяна», «Гаочан: Скарби стародавнього мистецтва Турпана», «Ілюстрована книга про мистецтво та культуру Центральної Азії» [12]. У «Буддійському мистецтві Сіньцзяну» автор класифікував та описав фрески та статуї періоду розквіту буддизму в Сіньцзяні. У цій праці він не оминув увагою дискусійні проблеми походження, розвитку та процесу становлення головних релігій у стародавньому Сіньцзяні, крім цього, він досліджує проблему культурної інтеграції східних та західних народів. Для сучасних дослідників мистецтва Китаю праці Лекока цінні, тим, що більшість творів мистецтва, які він описав у своїх студіях більше не існують [12, 19]. Зокрема, у «Ілюстрованому довіднику із історії мистецтва та культури Центральної Азії» вміщено велику кількість зображень із національними костюмами, військовими зброєю та обладунками, які дотепер не збереглися.

Інший німецький дослідник, Glenn Weddell досліджував печерне мистецтво у Сіньцзяні. Його археологічна доповідь «Стародавні буддійські храми в Сіньцзяні: результати досліджень з 1905 по 1907 рр.» описує склад гротів Кізіл, класифікує усі буддійські печери, а також типи та стилі храмових будівель у районі Турпан. Книга містить велику кількість ілюстрацій та описів

фресок. Беручи до уваги те, що багато із них було знищено під час війни, то ця книга стала помітним «історичним джерелом». У іншій книзі «Стародавня Кука» також основна увага присвячена вивченню мистецтва у регіоні Кука. У вказаних книгах детально аналізується походження, жанр, та зміст зображень, описуються основні стилістичні характеристики мистецтва живопису Сіньцзяну та його зв'язки з мистецтвом живопису Індії та Ірану [14, 24].

У зазначений період особливості мистецтва на території Шовкового шляху також досліджували вчені із Індії. Зокрема, помітними є праці «Мистецтво Центральної Азії» Паткаї та «Центральноазіатський буддизм» Пури. Ці вчені основну увагу зосередили на дослідженні проблеми симбіозу східного та західного живописного мистецтва. У збірці есе «Дослідження китайського мистецтва та деяких індійських впливів», де публікували свої результати інші відомі мистецтвознавці, висвітлено особливості становлення буддійського мистецтва, аналізуються характерні риси скульптурного мистецтва епохи розквіту буддизму. Водночас японський вчений Мацумото Еічі у праці «Дослідження живопису Дуньхуан» класифікує художні матеріали Дуньхуан, зібрані в Японії, Великобританії та Франції. Його класифікація побудована як на основі типу зображень, так і на базі джерела.

Наприкінці XIX ст. – поч. XX ст. мистецтво регіонів Шовкового шляху детально вивчали китайські вчені. Їхніми предметом дослідження стали складні питання із історії становлення та впливу мистецтва Шовкового шляху на живопис інших регіонів. Серед китайських дослідників, помітною постаттю залишається Сян Да, який у 1926 р. опублікував «Походження семи мелодій Цючі Суджіпо Піпи» в журналі «Сюехенг» і припустив, що сім мелодій Цючі Суджіпо Піпи виникли з музики північноіндійських сект. У 1930 р. він опублікував статтю «Вплив Заходу на китайське мистецтво під час династій Мін і Цін», де дослідив особливості трансформації мистецтва у цей час. Іншими представниками китайських дослідників на цьому етапі були дослідники Хе Чанцюнь і Чанг Шухун, які охарактеризували походження мистецтва Дуньхуан у своїх працях «Система дуньхуанського буддійського мистецтва», «Походження та зміст мистецтва Дуньхуан». Хе Чанцюнь вважав, що гроти Північного Вей в Дуньхуані були створені під впливом Гандхари та династії Гупта в Індії; в той час як

Чанг Шухун вказав, що мистецтво Дуньхуан розвивалося також і під впливом різнобічних мистецьких стилів Центральних рівнин [16, 60-63].

Отож, кінець XIX – початок XX ст. став початковим періодом для досліджень мистецтва на Шовковому шляху. Більшість дослідників, переважно західноєвропейських, цікавила історія становлення, та розвитку живопису, декоративно-прикладного мистецтва, вплив тих чи інших стилів на розвиток культури цього регіону. Окрім цього, чи не основною темою досліджень на цьому етапі є західний та індійський вплив живописного мистецтва Шовкового шляху.

Наступний період (1950–1990-ті роки) характеризується системністю вивчення мистецтва на території Шовкового шляху. Європейські та американські вчені почали організовано та ґрунтовно підходити до означення феномену мистецтва Шовкового шляху. Зокрема, інтерпретація європейськими та американськими вченими археологічних досягнень Персії та Центральної Азії безпосередньо вплинула на розуміння статусу Близького Сходу та Заходу в художньому обміні картинами на Шовковому шляху [6, 234]. Ще у 1940-х роках у колективному дослідженні «Іран на Стародавньому Сході» зауважено, що Східна експедиція Александра Македонського повністю трансформувала художній стиль Персії та Західних регіонів Індії. Після його походів мистецтво на цих теренах наповнилося елементами еллінізму. Зауважимо, що ще німецький історик Леві Герцфельд розробив власну схему, в основі якої – теорія «еллінізації азійського мистецтва» [9, 358]. Безпосередньо його концепція задала тон вивченню образотворчого мистецтва і живопису Шовкового шляху опісля 1940-х.

З середини 1950-х рр. мистецтво Шовкового шляху досліджували безліч європейських археологів, зокрема нідерландець Лестер Френк Ворд («Стародавня східна архітектура та мистецтво»), американка Андре Жанна Розенфельд («Мистецтво Кушанської династії») [17], тощо. Саме вони відкрили історичним колам мистецтва та живопису давнє перське та середньоазійське мистецтво, вивчення якого досі є актуальним, з огляду на брак джерел [18].

На цьому етапі китайські дослідники зуміли узагальнити попередні дослідження, зайнятися ґрунтовною класифікацією мистецьких знахідок та сформували ряд важливих результатів досліджень. Зокрема, у кін. 50-х рр. відомий історик мистецтва Вей Туо завершив свою тритомну книгу

«Мистецтво Центральної Азії: колекція Штейна Британського музею». Дуань Веньцзе та Янь Венру провели серйозну роботу над характеристикою мистецтва розпису гротів. Дуань Веньцзе у 1980-х роках написав серію статей: «Мистецтво гротів Дуньхуан у шістнадцяти королівствах і північних династіях», «Раннє мистецтво гротів Могао», «Стильові характеристики та художні досягнення ранніх розписів Дуньхуан», «Дослідження фресок династії Суй у гротах Могао». У вказаних працях він переважно аналізує вплив фресок Дуньхуан на подальший розвиток мистецтва у цьому регіоні. Водночас, Янь Венру займався дослідженням переважно гротового мистецтва, опублікував такі праці як «Загальне введення в китайське мистецтво гротів», «Гроти Майцзішань», «Гроти храму Бінілін» та «Дослідження гротів Лунмен».

У той же час, на цьому етапі китайські вчені зосередилися на особливостях розвитку мистецтва західних регіонів Шовкового шляху. Наприклад, Чанг Ренься у книзі «Мистецтво Китаю та Індії» детально проаналізував стародавні та сучасні культурні та мистецькі обміни в Китаї, Індії та Індонезії [5, 125]. У іншій праці «Шовковий шлях та культура та мистецтво західних регіонів» вчений дослідив історію поширення музики, танцю та акробатики із західних регіонів до Китаю та Японії. Ван Цзіюнь також є одним із вчених, які займаються дослідженням особливостей мистецького обміну уздовж Шовкового шляху. Як скульптор і художній педагог, Ван Цзіюнь створив прецедент «художньої археології». У книзі «Від Чаньяна до Афін – китайське та зарубіжне мистецтво та археологія подорожі» Ван Цзіюнь описав свої відвідини китайських та зарубіжних музеїв, художніх галерей, окреслив основні спільні та відмінні риси у різних стилях мистецтва.

Отож, з кінця 40-х рр. дослідження мистецтва на території Шовкового шляху стали більш систематичними. У цей час розвинулися нові концепції та нові трактування особливостей розвитку живопису на цих теренах. Однак, передусім, як західні, так і східні науковці основну увагу зосередили висвітленню впливу тої чи іншої культури на розвиток мистецтва цього регіону.

З 1990-х рр. розпочинається новий етап у дослідженні мистецтва Шовкового шляху, це пояснюється передусім тим, що у світовій політиці, а, відповідно, і в економіці та культурі відбулися великі зміни. Після розпаду Радянського Союзу в країнах Центральної Азії з'явилися зацікавлення у дослідженні мистецтва та традицій живопису, крім того,

раніше невідоме стародавнє середньоазійське мистецтво, представлене сгодійськими фресками, привернуло велику увагу дослідників.

З середини 1990-х рр. відкриття античних сгодійських мистецьких артефактів у північно-західному Китаї сприяло новій хвилі досліджень живопису [7]. Зокрема, німецька історикня живопису Мод Перес-Сімон проаналізувала фрески Афрасіаба з точки зору іконографії та просторового аналізу [15, 387]. Також ця дослідниця охарактеризувала культурне значення вузла транспортного сполучення Согдійця на Шовковому шляху у середні віки, Мод Перес-Сімон підкреслювала важливу культурологічну роль согдійців на Шовковому шляху, мистецькі здобутки яких, є особливим феноменом галузі світового мистецтва [15, 388]. Зауважимо, що стародавні та середньовічні часи согдійці відігравали ключову роль в економічній і торговельній діяльності, та зробили важливий внесок у мистецькому обміні вздовж Шовкового шляху.

Китайські історики мистецтва також активно досліджували особливості сгодійського живопису та прикладного мистецтва. Зокрема, відомими представниками китайських мистецтвознавців є Цзян Боцінь («Перегляд образів сгодійських богів на білих картинах Дуньхуана»), Чжан Хуймін («Зображення та джерела ранніх рукописів Дуньхуана «Гора Вутай»), Чжоу Сіцзюня («Вплив сгодійського мистецтва на буддійських картинах в Дуньхуані»), Чжан Юаньлінь «Гроті Согдіан і Могао № 285», тощо. Так, сучасні китайські вчені провели детальні дослідження живопису печер Дуньхуан.

Зауважимо, що у стародавні часи Дуньхуан був важливим містом для торгівлі та культурного обміну між Сходом і Заходом. На фресках та статуях гrotів Дуньхуан є різноманітні елементи як східного, так і західного живопису [11, 198–199]. Відтак багато китайських вчених основну увагу зосередили на дослідженні унікального культурного симбіозу у печерах Дуньхуан [1, 189]. Показовими є праці Чжан Юаньліня «Про художні досягнення гrotів Могао», Чжан Венлінга «Попереднє дослідження індуїстських зображень печер Могао в Дуньхуані», Ян Сюна «Перетин китайського та західного мистецтва – на 285-й печері гrotів Могао (Західний Вей)», тощо.

У той же час, опісля 1990-х рр. китайські вчені зацікавилися особливістю мистецтва Гандхари. Ідеться про історичну область і назву стародавнього царства, яке простягалось від

східного Афганістану до північно-західного Пакистану. Зокрема, Ген Цзяня дослідив особливості рельєфу Будди Гандхари та деякі інші буддійські розписи. Чжан Лісян у праці «Від Індії до Кизила та Дуньхуан» детально проаналізував релігійні образи демонів у буддійській культурі, Чень Сяолу охарактеризував вплив еллінізму на буддійське мистецтво з точки зору дослідження музики.

Сучасних західних дослідників також переважно цікавила проблема культурної взаємодії на теренах Шовкового шляху. Показовим є збірка есе, опублікована у 2017 р. Австрійською академією наук «Взаємодія між Гімалаями та Центральною Азією: мистецтво, архітектура, релігія, зміни режиму та трансформаційні процеси» [10]. Вказане дослідження стало репрезентативним досягненням міжнародної взаємодії та обміну мистецтвом живопису між північно-західною частиною Китаю та прилеглими районами Шовкового шляху в останні роки.

Водночас опісля проголошення китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» наукові кола із різних країн світу активізували вивчення живописного мистецтва на Шовковому шляху [8, 119]. З цього часу з'явилися нові інтегральні дослідження мистецтва цього регіону, зокрема, Вана Юна «Історія обміну китайсько-іноземним мистецтвом», Чжао Фена «Вступ до мистецтва та археології Шовкового шляху», Лі Ціна «Дослідження мистецтва Лоулана Шовкового шляху» тощо. Водночас від того часу, як була запропонована ініціатива «Один пояс, один шлях», китайські вчені переклали багато іноземних досліджень, що стосувалися мистецтва шовкового шляху, зокрема були на китайську мову перекладені дослідження багатьох європейських археологів.

Окремо згадаємо нещодавнє дослідження Дена Хуйбо «Історія горизонтального взаємозв'язку китайського живопису: Шовковий шлях і східний живопис» (2021). У цій роботі аналізуються картини різних країн Сходу. Ден Хуйбо описує глибокий і нерозривний взаємозв'язок між різними частинами східного живопису із заходу на схід. Попри це, він доводить, що китайський живопис є основним напрямом, який поєднує унікальний характер східного живопису.

Беручи до уваги аналіз інтерпретації взаємного впливу східної та західної культур на основі археологічних даних живописного мистецтва Шовкового шляху, зауважимо, що багато нині дослідників дотримуються принципу «мирного співробітництва,

відкритості та інклюзивності». Відтак, нині багато сучасних мистецтвознавчих досліджень є доволі інтегрованими.

Наукова новизна. У роботі чи не вперше в українській історіографії та мистецтвознавчих студіях проаналізовано особливості висвітлення культурно-мистецького розвитку країн через яких проходив легендарний «Шовковий шлях». Основна увага звернена на здобутки китайської та європейської історіографій щодо вивчення цих непростих процесів культурного взаємопроникнення. Вказані порівняння стануть важливими для проведення подальших досліджень та укладання навчальних матеріалів.

Висновки. Отже, історіографічна база мистецьких досліджень Шовкового шляху є доволі широкою. Вивчення мистецтва Шовкового шляху проходило у декілька етапів: починаючи із кін. XIX ст. до сучасності. Перехідним періодом стали 1950-1990-ті рр., коли тогочасні мистецтвознавці зосередилися на класифікації попередніх здобутків та висвітленні впливу елінізації на культурний рух Шовкового шляху. Опісля 1990-х рр. мистецькі дослідження Шовкового шляху отримали новий імпульс. Це пояснювалося передусім політичними та економічними змінами у світі, розпадом Радянського союзу. Відтак, чимало фахівців, які раніше не мали доступу до архівних матеріалів, мистецьких збірок та можливості проведення археологічних розкопок, отримали змогу проводити вільно свої дослідження. Водночас, після проголошення китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» наукові кола із різних країн світу активізували вивчення живописного мистецтва на Шовковому шляху, з'явилися нові інтегральні дослідження мистецтва цього регіону. Якщо на першому етапі дослідниками мистецтва Шовкового шляху були переважно європейські дослідники, на другому уже – європейські, американські та китайські. В той же час на третьому етапі дослідники із різних терен досліджували культурну взаємодію Сходу та Заходу у межах Шовкового шляху. Водночас, зауважимо, що поточні дослідження обміну мистецтвом між Китаєм та іноземними країнами на стародавньому Шовковому шляху в основному зосереджуються на тому, як Схід зазнав впливу Заходу. Ідеться про поширення та вплив іноземної культури на китайське мистецтво та живопис. Проте, дискусійним питанням залишається вплив Західної та Центральної Азії на китайське мистецтво. Цій проблемі досі не приділено належної уваги і вона є безумовно перспективним напрямом для подальших наукових студій.

Література

1. Лященко О. Стильові особливості китайського живопису. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 3. С. 10–16.
2. Романченко А. Основні стилі та особливості китайського живопису Гохуа. *Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей I Міжнародної науково-методичної конференції, 20 березня 2020 р.* Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 163–164.
3. Chang Renxia. History of Art Development in India and Southeastern Asia. Anhui: Educational Publishing House, 1991. 227 p.
4. Clunas C. Chinese Painting and Its Audiences. Princeton: University Press, 2017. 293 p.
5. Comparetti M. The role of the Sogdian Colonies in the diffusion of the pearl roundels pattern. URL: <http://www.transoxiana.org/Eran/Articles/comparetti.html> (date of access: 15.01.2022).
6. Frankopan P. The Silk Roads: A New History of the World. London: Bloomsbury, 2016. 672 p.
7. Herzfeld L. Handelsgeschichte der Juden des Alterthums. Aus den Quellen erforscht und zusammengestellt. Braunschweig: J.H. Meyer, 1879. 358 p.
8. Interaction in the Himalayas and Central Asia: Process of Transfer, Translation and Transformation in Art, Archaeology, Religion and Polity / ed. E. Allinger et al. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n> (date of access: 15.01.2022).
9. Kalantari C. The Art of Khorchag and Khartse in the Fabric of Western Himalayan Buddhist Art (10th–14th Centuries): Questions of Style II. *Interaction in the Himalayas and Central Asia: Process of Transfer, Translation and Transformation in Art, Archaeology, Religion and Polity* / ed. E. Allinger et al. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2017. P. 191–226. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.14>. (date of access: 10.01.2022).
10. Le Coq, Albert von. Chotscho: Facsimile-Wiedergaben der Wichtigeren Funde der Ersten Königlich Preussischen Expedition nach Turfan in Ost-Turkistan. Berlin: Dietrich Reimer (Ernst Vohsen), 1913. 20 s.
11. Luneau E. Transfers and Interactions between North and South in Central Asia during the Bronze Age. *Interaction in the Himalayas and Central Asia: Process of Transfer, Translation and Transformation in Art, Archaeology, Religion and Polity* / ed. E. Allinger et al. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2017. P. 13–28. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.5> (date of access: 20.01.2022).
12. Mishra R. The 'Silk Road': Historical Perspectives and Modern Constructions. *Indian Historical Review*. 2020. Vol. 47. P. 21–39. URL: <https://doi.org/10.1177/0376983620922431> (date of access: 04.01.2022).
13. Pérez-Simon M. The Khan as 'Meta-Emperor' in Marco Polo's Devisement du Monde. *Medieval History Journal*. 2017. Vol. 20 (2). P. 385–410.
14. Qiu Lian. The Power of Passion for Ancient Patterns. *SkyTimes*. 2016. Vol. 4. P. 60–65.
15. Rosenfeld A. The Inorganic Raw Materials of Antiquity. London: Weidenfeld and Nicolson, 1965. 259 p.

16. Sir Aurel Stein, *Colleagues and Collections* / ed. H. Wang. London: British Museum Research Publication, 2012. 184 p.

17. Winter T. One Belt, One Road, One Heritage: Cultural Diplomacy and the Silk Road. *The Diplomat*. 2016. № 4. P. 20–24.

18. Zhu Tianshu. The Influence from Khotan: The Standing Buddha Images in Kucha. *Interaction in the Himalayas and Central Asia: Process of Transfer, Translation and Transformation in Art, Archaeology, Religion and Polity* / ed. E. Allinger et al. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2017. P. 127–144. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.11>. (date of access: 14.01.2022).

References

1. Liashenko, O. (2010) Stylistic features of Chinese painting. *Art and education*, 3, 10–16. [in Ukrainian]

2. Romanchenko, A. (2020). The main styles and features of Chinese painting Gohua. *Orientalism. Relevance and prospects. Abstracts of the First International Scientific and Methodological Conference, March 20, 2020*. Kharkiv, 163–164. [in Ukrainian]

3. Chang Renxia. (1991). *History of Art Development in India and Southeastern Asia*. Anhui: Educational Publishing House [in English].

4. Clunas, C. (2017). *Chinese Painting and Its Audiences*. Princeton: University Press [in English].

5. Compareti - Sogdian colonies and diffusion of pearl roundels patterns - Transoxiana Eran ud Aneran. (n.d.). Retrieved February 23, 2022, from <https://www.transoxiana.org/Eran/Articles/compareti.html> [in English].

6. Frankopan, P. (2016). *The Silk Roads: A New History of the World*. London: Bloomsbury [in English].

7. Herzfeld, L. (1879). *Handelsgeschichte der Juden des Alterthums*. Aus den Quellen erforscht und zusammengestellt. Braunschweig: J. H. Meyer [in English].

8. Allinger, E., Grenet, F., Jahoda, C., Lang, M., & Vergati, A. (2017). Interaction in the Himalayas and Central Asia: *Processes of transfer, translation and transformation in art, archaeology, religion and polity : Proceedings of the third international SEECHAC colloquium*, 25–27 Nov. 2013, Austrian Academy of sciences, Vienna [in English].

9. Kalantari, C. (2017). The Art of Khorchag and

Khartse in the Fabric of Western Himalayan Buddhist Art (10th–14th Centuries): Questions of Style II. In E. Allinger, F. Grenet, C. Jahoda, M.-K. Lang, & A. Vergati (Eds.), *Interaction in the Himalayas and Central Asia: Process of Transfer, Translation and Transformation in Art, Archaeology, Religion and Polity* (1st ed., pp. 191–226). Austrian Academy of Sciences Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.14> [in English]

10. Le Coq, A. von. (1913). *Chotscho: Facsimile-Wiedergaben der Wichtigeren Funde der Ersten Königlich Preussischen Expedition nach Turfan in Ost-Turkistan*. Berlin: Dietrich Reimer (Ernst Vohsen) [in English].

11. Luneau, É. (2017). Transfers and interactions between north and south in Central Asia during the Bronze Age. *Interaction in the Himalayas and Central Asia*, 13–28. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.5> [in English].

12. Mishra, R. K. (2020). The ‘Silk Road’: Historical perspectives and modern constructions. *Indian Historical Review*, 47(1), 21–39. <https://doi.org/10.1177/0376983620922431> [in English].

13. Pérez-Simon, M. (2017). The Khan as ‘meta-emperor’ in Marco Polo’s *Devisement du monde*. *The Medieval History Journal*, 20(2), 385–410. <https://doi.org/10.1177/0971945817718650> [in English].

14. Qiu Lian. (2016). The Power of Passion for Ancient Patterns. *SkyTime*, 2, 60–65 [in English].

15. Rosenfeld, A. (1965). *The Inorganic Raw Materials of Antiquity*. London: Weidenfeld and Nicolson [in English].

16. Wang, H. (ed.). (2012). *Sir Aurel Stein, Colleagues and Collections*. London: British Museum Research Publication [in English].

17. Winter T. (2016). One Belt, One Road, One Heritage: Cultural Diplomacy and the Silk Road. *The Diplomat*, 4, 20–24 [in English].

18. Zhu, T. (2017). The influence from Khotan. *Interaction in the Himalayas and Central Asia*, 127–144. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1pv891n.11> [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.01.2022
Отримано після доопрацювання 16.02.2022
Прийнято до друку 22.02.2022